

Járosi Márton – Kovács Pál

Az energiaunió és a tagállami felelősség

Energy Union and Responsibility of Member Countries

Összefoglalás

Az energiaellátás biztonságáért való felelősség kérdése nem hagyható figyelmen kívül, amikor a központosított, egységes európai villamosenergia-piacról beszélünk. Az európai tagállamok ebben a piacegységesítési folyamatban eltérő induló pozíciókkal rendelkeznek. A kisebb országok, a kisebb méretű villamosenergia-piacok az energiakosárunk fontos elemeit veszíthetik el, éppen azokat, amelyek jelentős mértékben járulnak hozzá az ellátásbiztonságukhoz. Ugyanakkor a folyamatosan növekvő áramimport, a tőlünk távol lévő és megbízhatatlan energiaforrásoktól való függőség eddig teljesen ismeretlen területeire vezeti Európát, mialatt az ellátás biztonságáért való felelősség továbbra is tagállami hatáskör maradt. Ez a folyamat a piaci szereplők koncentrációjához vezethet, ami nyilvánvaló veszélyt jelent a kisebb piacok számára. Az áramellátás biztonságának sérülése egy bizonyos határon túl már elfogadhatatlan az Európai Unió néhány tagállama részére.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: N73, O13

Kulcsszavak: EU-energiapolitika, energiaunió, villamosenergia-piac, ellátási felelősség

Summary

Responsibility for the sustainable electricity supply cannot be left without serious attention when turning to a centralized European electricity market. European member

DR. JÁROSI MÁRTON, elnök, Energiapolitika 2000 Társulat (drjarosi@enpol2000.hu), KOVÁCS PÁL, a paksi kapacitásbővítésért felelős miniszter kabinetvezetője (kovacsp@mvpaks2.hu).

countries are facing different starting position in such a process. Smaller countries, smaller electricity markets may lose an important part of their energy mix, mainly the ones that are largely contributing to the electricity supply security. The same time a continuously increasing share of electricity imports opens completely unknown horizons to energy dependence from unreliable and distant energy sources inside Europe while the responsibility for electricity supply stands with the national governments. This process could also lead to concentration of market players endangering competition for small markets. Damages to electricity supply security after a certain range are unacceptable for some countries members to the European Union.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: N73, O13

Keywords: energy policy in European Union, energy union, electricity market, supply responsibility

BEVEZETÉS

A nemzetek fennmaradásának egyik feltétele az állampolgárok életfeltételeinek és ezen belül az energiaellátásának a biztosítása. Az országot az általunk csak részben vagy szélsőségesebb esetben egyáltalán nem befolyásolható külső körülmények között/ellenére is „üzemeltetni, működtetni kell”; a felelős kormánynak minden időben biztosítani kell ennek egyik hajtóanyagát: az energiát. Az energetika azért vet fel súlyos társadalompolitikai kérdéseket, mert civilizációnk hajtóanyaga napjainkra az energiafogyasztás lett (Szergényi, 2015). Emellett a kontinensek közötti energetikai/infrastrukturális kapcsolatok és rendszerek a ma működő szuperhatalmak közötti globális folyamatokat is befolyásolják.

Az EU már az alapszerződésében is célul tűzte ki az energiapiacok működésének egységes piaci alapokra helyezését és centralizált irányítását. A lisszaboni szerződésben foglaltakat a tagországok átültették a saját nemzeti jogrendjükbe. Ezzel a kormányok már deklaráltan feladták a nemzeti szuverenitásuk egy jelentős és fontos részét, s ez az energetikára is kihat.

A „felelősség” szó tartalma az energiaellátás szemszögéből nézve elszánt törekvés a ránk bízottak energiaellátásáért, az ellentétes vagy eltérítő külső hatások ellenére is. A cél, mind a lakosság, mind pedig az ipari fogyasztók részére, az energiaforrások és az energia biztosítása az igényelt helyszínen, az igényelt mennyiségben, az igényelt időpontban és időtartamban.

AZ EU ENERGIAPOLITIKAI CÉLKITŰZÉSEI

Globális morális felelősségünk, hogy megőrizzük az élhető környezetet az utánunk következő generációk számára. Ezzel viszont ellentétesen hat a kapitalista társadalmi berendezkedés. Alapvető kérdés, hogy a környezeti beavatkozások minimalizálása és a

kapitalista terjeszkedő, a termelést/fogyasztást/profitot maximalizáló folyamatok közötti konfliktus feloldható-e.

Egyrészt az EU már politikai szinten határozottan eldöntötte, hogy tenni fog a globális felmelegedés ellen, a zöldítés „bajnoka” lesz. Ezzel azonban Európa rövid és középtávon versenyhátrányba kerül más globális hatalmakkal szemben a megújuló energiaforrások technológiai fejlesztésének jelentős frontend költségei, a szükséges hálózatfejlesztések és a már beépített berendezések rendkívül gyors elavulása (cseréjük szükségessége) miatt. Másrészt az európai zöldítés klímaváltozásra gyakorolt globális hatása önmagában elenyésző. A párizsi klímaegyezményből kihátráló USA várhatóan másokat is hasonló lépésekre ösztönöz majd – márpedig az EU egyedül nem képes befolyásolni a kibocsátásokat.

Az Európai Unió energiapolitikai célkitűzései elsősorban gazdaságpolitikai természetűek. Ezt a megközelítést olvashatjuk ki az ún. Téli energiacsomagból¹ is, amelyben kiemelten szerepelnek többek között az alábbiak:

- a fogyasztók korlátozás nélküli hozzáférése az energiához;
- a fogyasztók közvetlen bevonása az energiakereskedelemben;
- a DSO (Distribution System Operators, azaz elosztóhálózat-üzemeltetők), TSO (Transmission System Operators, vagyis átvitelrendszer-üzemeltetők) közös platformra és közös felügyelet alá helyezése (ACER²);
- az árak liberalizálása;
- a szabad energiaszolgáltató-választás;
- az energiahatóságok működésének egységesítése stb.

A felsorolásban szereplő gazdaságpolitikai célok egyikét sem lehet negatív jelzővel illetni, mivel valójában mindegyik a fogyasztó érdekeit szolgálja. Ha azonban közelebbről górcső alá vesszük az egyes tagországok eltérő gazdasági és társadalmi berendezkedését, erejét és érdekérvényesítő képességét, amely egyenesen arányos pl. a területével és lakosságának számosságával, akkor már más a kép. A következőkben kiemelünk néhány lényeges vonást, amely önmagában is bemutatja, hogy miért szükséges az alapelvekkel vitatkozni.

A német–francia tengely globális versenyképessége határozza meg az EU piaci sikerét vagy bukását. Ezért a vezető tagállamok érdekei mellé vagy felsorakoznak a kisebb gazdasági teljesítményű tagállamok, vagy lemaradnak, kirekesztődnek. Amely tagállam ma nem áll a német gazdasági motor és a német–francia tengely mellé, és nem szolgálja annak céljait, az az EU globális piaci veszítetét szolgálja – az EU szemszögéből valahogy így fogalmazódhat meg az átfogó piaci politika, iránymutatás.

A helyzet azonos az energiapiacra is. Az energetikai függetlenedés, az energiaimport, a káros energiaár-változásoknak való kitettség csökkentése az EU elemi érdeke, bár ez a küzdelem eddig látványosan eredménytelen, mivel az EU külső kitettsége folyamatosan nőtt. A német „Energiewende” egy olyan mechanizmus, amely üzleti szempontból az állami ártámogatás mellett az egyéni befektetésekre épít, így a német állampolgárok számára a részvénytőke kedvező hozamokkal szolgál, amíg a megcélzott termékek (napkollektorok, szélerőművek) piaca dinamikusan bővül. Amíg a piac bővül, addig az importált energia és energiahordozók mértéke is csök-

ken. A megújuló program finanszírozására azonban egyrészt csak a gazdagabb tagállamok képesek hosszabb távon, másrészt a gyártásból és foglalkoztatásból kimaradó országok saját belső mérlegében az EU belső piacáról történő technológia importja ugyancsak rontja a saját belső kereskedelmi mérleget, és egy másik tagállam felé szipkázza ki a hazai tőkét. Egyelőre egy, az EU-n belül működő pilótajátéknak vagyunk a szemtanúi és elszenvedői, amely a kisebb tagállamok fogyasztói és adófizető állampolgárai számára több szempontból is egyértelműen káros. Ezt a fő mechanizmust kényszeríti ma az EU tagállamaira a németek által kitenyésztett „megújulás” energiapolitika.

A folyamatnak persze van még egy pár ördögien zseniális következménye is:

– A gazdagabb tagállamok látszólag az egész EU energiafüggőségét csökkentik, és látszólag „nagyvonalúan” „olcsóbb” áramhoz juttatják a kevésbé tehetősebb államokat. Ez egy határig pozitív folyamat, amíg az áram árának csökkentése az ellátás biztonságának sérülése nélkül folytatható.

– A folyamat mentén azonban látni kell, hogy a nemzetállamok saját energetikai képességei az olcsó (értsd: a gazdagabb, tehetősebb tagállamok fizetőképesebb fogyasztói által támogatott) exportárammal leépülnek, piaci oldalról ellehetetlenülnek, idővel megszűnnek működni, és a függőség centralizált formája alakul ki a gazdagabb piacok/államok felől a kevésbé tehető piacok, államok felé.³

– A megújuló áramot az EU piacain bárhol szabadon értékesítő cégek és nemzetek idővel lassan „átveszik” (az őlükbe hull, tulajdont szereznek) az exportjukkal meghódított, az ellehetetlenülésig „leócsfított” és kiszolgáltatott piacokat. Azaz egyfajta, az EU szintjén centralizált privatizációt hajtanak végre a saját javukra, más államok, fogyasztók és piacok kárára pusztán a piaci működésen keresztül, „a fogyasztók védelme érdekében tesszük” jelszó égisze alatt.

Lássuk, hogy az EU tervezett energiapiaci szabályozási csomagja ebbe az irányba halad-e, vagy sem? E célból érdemes tanulmányozni Graham Weale,⁴ a bochumi Ruhr Egyetem Energia Gazdaságtan és Politika Tanszék professzorának előadását, amely a Foratom közgyűlésén hangzott el Brüsszelben a 2016. év végén.

A TÉLI CSOMAG KRITIKÁJA

Graham Weale professzor szakmai véleménye a csomagról lehangoló. A szabályozási csomag elszakad a közgazdasági alapoktól, és általában összekeveri vagy szándékosan összemossa a piac és a verseny fogalmát. A professzor egyéni szakmai véleménye szerint hideg időjárás esetén az európai villamosenergia-piac a jelenlegi állapotában nem kerülheti el a „blackout”-ot.⁵ Kifejtette, hogy a liberális piaci vízió és stratégia összeomlott. Szükséges egyfajta kapacitáselem beépítése az energetikai beruházások megtérülésének biztosítása érdekében. Ez önmagában még nem fenyegeti a piaci versenyt. A versenyt egyébként fenn kell tartani – mert hasznos –, de csak a helyes arányban/mértékben. Meg kell szüntetni bármilyen piactorzító beavatkozást, támogatást, így pl. a megújuló energiaforrások állami támogatását. Az EU hosszú távú céljai így is elérhetők, azokat nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Az energiapiacok szabályozása „a politikusok rémálma”, mivel a piac komplex jellegű:

- a villamos energia nem tárolható, de elfogadható áron kell értékesíteni;
- a megújuló energiaforrások terjedésével egyre nagyobb arányban szabályozhatatlan áram érkezik a piacra;
- extrém módon eltérő (közgazdasági értelemben is) technológiák közül kell kialakítani az energiakosarat;
- a termék közel 80%-át a termelők előre értékesítik, egy nappal vagy néhány órával a megtermelése előtt.

A tárolhatóság hiányának köszönhetően a rövid távú határköltség aránytalanul nagy hatással van a rendszer működésére és a termék árára. Ez a tulajdonság egyetlen más szektorra sem jellemző! A rövid távú határköltségre viszont a bankok nem adnak hitelt a túlzott megtérülési kockázat miatt, így a beruházások ellehetetlenülnek. A fogyasztóknak nincs befolyása sem a rövid, sem a hosszú távú határköltségek alakítására.

A piac működési hiányosságának ékes bizonyítéka, hogy míg a nagykereskedői piac 20-30 EUR/MWh szinten értékesít, és a nagyfogyasztók számára majdnem ezen a nyomott áron hozzáférhető az áram, addig a kisfogyasztók aránytalanul magas áron, 140 EUR/MWh szinten vagy e fölött jutnak hozzá.

Ugyanakkor az áram árának struktúrájában két tényező játszik szerepet: a verseny az előre lekötött ár elnyerésében, amely megtérülést egyáltalán nem biztosít, illetve az azonnali piac „hiány”-ár spekulációja (amikor nem fúj a szél, és nem süt a nap; ekkor lehet magasabb árat érvényesíteni). Erre a mechanizmusra nem lehet piacot és főként ellátásbiztonságot építeni. Itt nem képződik a beruházásokat ösztönző piaci jelzés.

A problémákra megoldást adhatnak a hosszabb távra szóló kapacitáslekötési szerződések. Az energiapiacok felé a politikusok túl sok követelményt támasztanak. Ha egy politika eltávolodik a tiszta közgazdasági alapoktól, és ideológiai alapokra helyezi a piac működését, akkor nagy hibát követ el, a piaca életképtelenné, szabályozhatatlanná válik, és akár össze is omolhat. Például a jelenlegi németországi politika a szélenergia esetében jól működik, de ettől még *nem piacpolitika*. A politikusi befolyás okozta hibák:

- Az energiapiaci szereplők nem határozhatják meg maguk, hogy milyen energiakosarat alakítsanak ki.
- A környezetvédelmi célkitűzések gyakran jóval szigorúbbak, mint amit a kibocsátás kereskedelmi rendszere piaci alapon indokolna.
- A szén- és atomerőművek leállítása politikai indíttatású, nem piaci alapú; erőltetett és mesterséges;
- vagy éppen ellenkezőleg, a szükséges bezárásokkal szemben (pl. spanyol szénerőművek) ellátásbiztonsági okokra hivatkoznak.
- A megújuló energiaforrásokra épülő technológiák finanszírozása erőltetett, miközben a piaci ösztönzők teljes mértékben hiányoznak. (Ettől függetlenül a legutóbbi szélerőműűárak 5,6 eurócent/kWh szinten mozogtak, és itt a németek nagy előszeretettel szokták megjegyezni, hogy mekkora áldozatokat hoztak az európai piacok érdekében, amikor milliárdokat költöttek a naperőművek és szélerőművek technológiájának

tökéletesítésére [frontend költségek], amely a jelenlegi árakat egyáltalán lehetővé tette. Kína versenyszorításáról nem esett szó. Mindenesetre bármilyen tíz évvel ezelőtti energiaár-prognózis hibás jövőképet alkotott napjaink energiapiacairól és piaci áairól; ami az európai piacokon az elmúlt évtizedben történt, azt senki sem látta előre!)

– A fogyasztói tarifák, amelyek az energiahatékonyságot kellene hogy szolgálják, veszélyeztetik a további villamosítást.

– Diszkrimináló adókat alkalmaznak.

– Fogyasztói csoportokat indokolatlanul védenek – emberi jogi kérdéseket kezelnek szociális piac formájában, durván beavatkozva az energiapiacok működésébe.

Ma nem tudható, hogy a politikusok valóban a hiánypiaci működés mellett akarnak-e maradni, vagy sem. Ez bizonytalanságot okoz a piaci szereplőkben, amelyek nem látják a saját „mozgásterületét”.

A Téli energiacsomag legnagyobb hibája, hogy a politikusok többségének az alapvető tudása is hiányzik a klasszikus piacok működéséről:

– Nem tisztelik az energiapiacok egyedi sajátosságait és a piacra váró kihívásokat.

– Megalapozatlan és indokolatlan várakozásokat támasztanak az azonnali piacok lehetőségeivel és beruházásainak finanszírozásával szemben.

– Csak a nagykereskedői piacokra koncentrálnak.

– A végfelhasználó érdekeit teljesen figyelmen kívül hagyják a hosszú és a rövid távú árazási megoldásokban.

– Nem tudják korrekt módon megkülönböztetni és elválasztani az energiahatékonyságot az energiatakarékosságtól.

– Több szabályozási megoldást a legmagasabb szinten kezelnek, amelyeket inkább a CO₂-kvóta kereskedelmi rendszerének feladatkörében kellene megoldani.

– Az amerikai (Kalifornia és New York-i sötét éjszakák) példa is igazolja, hogy hosszú távon csak a fogyasztói szükségletek és a termelés egyensúlya önmagában nem határozza meg a piaci árakat (ehhez még a beruházási szükségleteket is hozzá kell adni, amire jelenleg nincs piaci mechanizmus).

A Téli csomag javaslatából hiányzik a szakmai következetesség.

Az ACER véleménye

Az ACER 2017. június 29-én tartotta legutóbbi közgyűlését Ljubljanában. Érdeemes áttekinteni, mi is hangzott el a Téli csomaggal kapcsolatosan ezen a konferencián.

Sefcsovics energiaügyi biztos igyekezett a közös európai szabályozási, fejlesztési lépések előnyeit hangsúlyozni. A biztos meggyőződése, hogy a klímaváltozás elleni küzdelem, a hatások elleni felkészülés ma az egyik „legjobb üzlet és befektetés”. A Bizottság minden EU-tagállam részére kötelezően előírta a nemzeti energia- és klímastratégia elkészítését. Eredményként értékelte a regionális irányítóközpontok megalakítását, a hálózathasználati szabályok megalkotását és a minimum jogi követelmények rendszerének meghatározását. Ezzel a Bizottság „betette a lábát az ajtóba”, a kormányok kezéből lassan kicsúszik a döntési jogkör az energiakiosár összetétele és az ellátás biztonságának biztosítása tekintetében.

A Bizottság azzal is tisztában van, hogy a tagállamok szabályozó hatóságai tudatában vannak, hogy az irányítást elveszítik, ezért ellenérdekeltek a Bizottság által a Téli energiacsomag egy részében megfogalmazott célokkal szemben. Sefcsovics biztos szerint ez a konfliktus úgy hidalható át, hogy a nemzeti hálózati üzemeltetőktől a valós idejű beavatkozás lehetőségét nem veszik el.

Összességében tehát az európai energiapiacokat felügyelő hivatal a Téli csomag elfogadását javasolja. Ezek alapján a Sefcsovics által óhajtott és felvázolt Európai Szolidaritásban való önkéntes és örömteli feloldódás eufóriája sokak számára a nemzeti önrendelkezés halálát fogja jelenteni. Teljesen természetes és megalapozott az EU keleti részén tapasztalható szkepticizmus.

CEEP⁶-állásfoglalás a Téli energiacsomagról

A CEEP energetikai lobbiszervezet 2017. május 4-i állásfoglalása⁷ alapján szintén úgy tapasztalja, hogy igen éles szakmai és politikai vita bontakozott ki a Téli csomag társadalmi vitája kapcsán, főként az Unió keleti részén.

A csomag általános dicsérete mellett azonban kiemelik a tagországok közötti egyenlőtlen indulási feltételeket,⁸ konkrétan az Unió keleti részének az EU átlagos GDP-termelő képességéhez való felzárkóztatás szükségességét a program sikeres és támogatható végrehajtásához. Ezek után ismertetik a csomaggal (energiapiacok szabályozása, Energiapiaci direktíva javaslat, Megújuló direktíva javaslat) kapcsolatos kritikájukat.

- Megerősítik a tagországok szuverén jogát a saját energiakosaruk formálásában.
- Szükségesnek tartják az energiaimport minimális szinten tartását, a hazai energiaforrások ellátás biztonságát erősítő szerepét.
- Megerősítik a technológiasemlegesség elvének hangsúlyozását, kiemelik az energiapiacokat torzító támogatások megszüntetésének fontosságát.
- Aláhúzzák, hogy az EU energiapolitikájának a tagországok szuverén energiapolitikáira kell épülnie, és nem fordítva.
- Hangsúlyozzák, hogy az energiaellátás biztonsága kiemelt kérdés. Szükségesnek tartják egy hazai energiaforrásokon alapuló minimum hazai beépített kapacitásszint meghatározását. Az ellátás biztonságának garantálásához a tagországok határkeresztező kapacitásainak bővítése önmagában nem megoldás.
- Erősen kritizálják a határkeresztező kapacitások külső nagykereskedők általi indokolatlan lekötését, amely a hazai termelők mozgásterét csökkenti, és teret ad a német hurokáramok⁹ piacot torzító betörésének.
- Külön foglalkoznak a német hurokáramok kritikájával. A jelenséget és annak piactorzító hatását rendkívül károsnak tartják, amellyel – sajnálatukra – a Téli energiacsomag érdemben nem foglalkozik, pedig nagyon is kellene. Az eltérő energetikai infrastruktúra következtében az EU keleti tagországait a hurokáramok kifejezetten károsan érintik, amely mellett az EU nem mehet el érdemi intézkedések nélkül.
- Kiállnak a kapacitáspiacok alkalmazása mellett, amely jelenleg is 11 tagországban sikeresen működik, és amely kiváló eszköz az ellátás biztonságának garantálásában.

– Kiállnak a megújuló energiaforrások teljesen piaci alapokon nyugvó integrációja mellett.

Amint az a fentiekből is látható, a Brüsszelben aktívan tevékenykedő lobbiszervezet véleménye megegyezik jelen tanulmány megállapításaival.

A TAGÁLLAMOK ENERGETIKAI ÉRDEKEINEK ÉRVÉNYESÍTÉSI LEHETŐSÉGEI

A nagy hal megeszi a kis halat

A nagy gazdasági/politikai befolyással bíró tagállamok érdeke az, hogy minden energiát, melyet előállítanak, lehetőség szerint ők osszák el, ezzel automatikusan maguk alá gyűrik a gyenge gazdasági erővel rendelkező tagországokat. Az utóbbiak a gazdasági erő mentén később olyan kedvezőtlen megállapodásokba is bele fognak menni (kénytelenek lesznek), melyek az országot egy negatív hurokba sodorják, és ebből nem tud kilépni, mert ahhoz már az egész rendszert kellene megváltoztatni. Nyilván ez utóbbi lehetetlen.

Például, ha elérik azt, hogy a fogyasztók számára az egyes energiakereskedők ott vásároljanak energiát, ahol akarnak – ez az uniós elvekkel teljesen szinkronban van, és a fogyasztó számára előnyös –, akkor a drágábban termelő kelet-közép-európai országok energiaszektorát teljesen tönkreteszik. Mindezt később bagóért felvásárolják.

A nagyok előnye abban rejlik, hogy nekik volt idejük és pénzük felépíteni és modernizálni az energiaszektorukat, és most ezt a piaci előnyt érvényesíteni tudják, mivel mindenki ugyanabból a kútból iszik. Ma sem változott tehát a marxi gondolat, miszerint „a nagy hal megeszi a kis halat”; csak más eszközökkel teszik mindezt.

A kisebb európai tagállamok, köztük a kelet-európai tagországok, a kontinens piacainak újrafelosztásában vívott küzdelemben valójában nem támaszkodhatnak a saját gazdasági erejükre, ahogy érdemben nem számíthatnak politikai szövetségekre sem. Az aktuális napi hírek alapján is látható, hogy a meghatározó EU-tagállamok mennyire erős politikai nyomást fejtenek ki abban az esetben, ha valamelyik kisebb tagország ténylegesen „befeszül”. Van egy képletes magyar kifejezés, amely kiválóan leírja, hogy az EU meghatározó gazdasági hatalmai a kisebb tagországokkal mit is művelnek: „leszalámiznak”. És hogy ezt miért is tehetik? A korlátok abból adódnak, hogy a keleti szektorban minden ország valós gazdasági hátrányból indult. A gazdaságilag erős országok éppen ezért könnyen kijátsszák őket egymás ellen. Ha szeretnének valamilyen működő gazdasági formációt az ország számára kialakítani ebben az új rendben, akkor csak a tárgyalás és a jog eszközei maradnak. Egyetlen lehetőségük van érdekeik érvényesítésére – már amennyire ez lehetséges: az uniós jog mint eszköz. Megállapodni olyan megoldásokban, amelyeket az EU parlamentje elfogad, és jogszabályba is önt. Kizárólag ekkor van arra esély, hogy egy nagy tagországgal/magával az Unióval, érdeksérelem esetén, egy későbbi fázisban tárgyalni lehessen.

Jogi lehetőségek és korlátok

Az Európai Unió politikájának napjainkra vonatkozó alapvető dokumentuma a lisszaboni szerződés, mivel ez „szabályozza az Unió működését, valamint megállapítja az Unió hatásköreinek területeit, elhatárolását és a hatáskörök gyakorlásának részletes szabályait”.

A lisszaboni szerződés célja, hogy megteremtse Európa népei között a mind szorosabb egység alapjait, hogy azok közös cselekvéssel biztosítsák államaik gazdasági és társadalmi fejlődését; garantálják az egyenletes gazdasági növekedést, a kiegyensúlyozott kereskedelmet és a tisztességes piaci versenyt, törekedve arra, hogy erősítsék gazdaságaik egységét, és biztosítsák harmonikus fejlődésüket a különböző régiók között meglévő különbségek és a hátrányos helyzetű régiók elmaradottságának csökkentésével. Nem a „megszüntetésével”, csak a „csökkentésével”, tehát nem cél a különbségek eltüntetése – így lesznek és maradnak továbbra is lemaradottak, vesztesek, és élőködhetnek tovább a győztesek. Érdemes itt elgondolkozni azon: ugyan miként is lehet harmonikusan fejlődni, ha a cél nem a különbségek eltüntetése?

A szerződésben meghatározott hatáskörök típusai:

– *Kizárólagos hatáskör*: kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust (belső piaci versenyszabályok, így pl. a teljes energiapiac vagy nemzetközi megállapodás megkötése).

– *Megosztott hatáskör*: mind az Unió, mind pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat. Azonban itt is az Unió gyakorlata az irányadó, azaz ha Brüsszel már szabályt alkotott, akkor a tagállamnak már nincs joga ugyan ezen kérdés szabályozására, csak abban az esetben, ha erről a jogáról Brüsszel esetleg hajlandó lenne lemondani.

Ez magyarul szólva annyit jelent, hogy „*nincs rajtunk sapka*”... Az Unió bármely területen alkothat a tagállam kormánya felett átnyúlva jogszabályt. Nemzeti szuverenitásunk tehát máris a porban tiporva hever... Lássuk ezt az energetika területén.

Az *energiaügy* területén az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörök alkalmazandók. A Tanács, a szerződésekben előírt egyéb eljárások sérelme nélkül, a Bizottság javaslata alapján, a tagállamok közötti szolidaritás szellemében határozhat a gazdasági helyzetnek megfelelő intézkedésekről, különösen, ha egyes termékekkel való ellátásban – ideértve különösképpen az energia területét – súlyos nehézségek merülnek fel. Az Unió

– hozzájárul a transzeurópai hálózatok létrehozatalához és fejlesztéséhez az energiaipari infrastruktúra területén;

– iránymutatás-csomagot dolgoz ki, amely a transzeurópai hálózatok területén a tervezett intézkedések célkitűzéseire, prioritásaira és főbb vonalaira vonatkozik; ezek az iránymutatások közös érdekű projekteket határoznak meg;

– végrehajt minden olyan intézkedést, különösen a műszaki szabványok összehangolásának területén, amely a hálózatok átjárhatóságának biztosításához szükséges;

– támogathatja – különösen megvalósíthatósági tanulmányok, hitelgaranciák vagy kamattámogatások formájában – a tagállamok által támogatott, közös érdekű projekteket;

– a Tanács különleges jogalkotási eljárás keretében az Európai Parlamenttel, a Gazdasági és Szociális Bizottsággal és a Régiók Bizottságával folytatott konzultációt követően, egyhangúan fogadja el a tagállamok valamelyikének különböző energiaforrások közötti választását és energiaellátásának általános szerkezetét jelentős mértékben érintő intézkedéseket.

Az Unió energiapolitikájának céljai – a tagállamok közötti szolidaritás szellemében – a következők:

- az energiapiac működésének biztosítása;
- az energiaellátás biztonságának garantálása az Unión belül;
- az energiahatékonyság és az energiatakarékosság, valamint az új és megújuló energiaforrások kifejlesztésének előmozdítása; és
- az energiahálózatok összekapcsolásának előmozdítása.

Ezek az intézkedések nem befolyásolhatják a tagállamok jogát az energiaforrások kiaknázására vonatkozó feltételek meghatározására, továbbá nem befolyásolhatják a tagállamok különböző energiaforrások közötti választását és energiaellátásuk általános szerkezetét.

Megállapítható, hogy a lisszaboni szerződésbe foglalt jogi eszközök nem elégségesek a kisebb tagállamok energiapolitikai érdekeinek védelmére.

NÉHÁNY UNIÓS ENERGETIKAI KÉRDÉS

A megújuló energiák

Az Unió által erőltetett megújuló energiák felhasználása, a technológiák fejlesztése és alkalmazása csak csepp a tengerben. Ha a fogyasztást nem sikerül drasztikusan csökkenteni, akkor ennél sokkal hatékonyabb, nagyobb energiasűrűséget hordozó megoldást kell találni. A Francia Tudományos Akadémia energetikai bizottságának elemzése¹⁰ rámutat: a megújulókkal kapcsolatos „víták alapján az állampolgárok akár arra a téves következtetésre is juthatnak, hogy a megújuló energiaforrások tömeges fejlesztésének köszönhetően az atomenergia és a fosszilis energiaforrások feleslegessé válnak, azoktól örökre meg lehetne szabadulni”.

A Nyugat civilizációja ma még jórészt a fosszilis energiaforrásokra épül, ezek a hajtóanyagai. Kimerülésük a civilizáció hanyatlását, megszűnését okozhatja. Ezáltal válik az energia civilizációnk egyik alapkérdésévé. Az energia helyzete, megítélése, jövőjének kérdései végigkísérik a civilizációnkat s annak jövőjét. Sajnos a nyugati civilizáció húzóereje pedig a végtelen növekedési igényű globális fogyasztás lett.

Globalizált világunkban már a fenntarthatóság értelmezése önmagában is megtévesztő: valójában a fogyasztás fenntarthatóságáról van szó, ami lehetetlen. A szükségletek alapvetően a globális fogyasztói szemlélet eluralkodása miatt növekednek. Már a növekedés koncepciója is problematikus, lévén a Föld erőforrásai végesek. A globalitásnak a jelszava a növekedés, a fogyasztás. Az ún. „modern társadalom” és a már jól ismert kapitalizmus erre épül. Ezért globális küzdelem folyik a még meglévő természeti erőforrások birtoklásáért, de ezt különféle technikákkal, például a klímahisztériával

álcázzák. Az energetika ezért vált stratégiai és napi politikai kérdéssé. Az energiaellátás létkérdései, a globális energetikai narratíva talaján, lokális szinten s így hazánkban is, az úgynevezett „ellenzék” köreiben is a „megélhetési napi politizálás” színvonalára süllyedtek. Így vált a hazai „ellenzék” a „zöld eszme” globális üzleti köreinek kiszolgálójává.

A globalizáció viszonyai között annak az országnak van túlélési esélye, amelynek elitje figyelembe veszi térsége komparatív gazdasági előnyeit-hátrányait, s amelyik elment tud állni a globalizációs erőszaknak. Az „energetikai szakma” lehetősége, hogy véleményével segítse a döntéshozókat. Örülhetünk annak, hogy 2014 óta a magyar politika hallgat a nemzeti elkötelezettségű energetikusokra. Hazánk már korábban felismerte a Francia Akadémia állásfoglalásában most megfogalmazott igazságokat, amit a Nemzeti Energiastratégia tartalmaz (NFM, 2012).

Erőforráskérdések

Aki ma kapacitást teremt, az évtizedekre szóló gazdasági, társadalmi, politikai stabilitást, más szóval biztonságot teremt. Az ellátás biztonságának garantálásához a jelenlegi torz versenypiac nem járul hozzá, tehát a felelős kormányok beavatkozására, irányítására mindig is szükség volt/van/lesz. Ezt a jogot és az ellátásbiztonság szintje megítélésének és korrekciójának a jogát egyetlen nemzettől és annak kormányától sem lehet elvitatni. Az abszolút biztonságra csak törekedhetünk, de azt sosem érhetjük el, így a kormányok bármely javító intézkedése indokolt, ha a javítás ténye megállapítható. A biztonságra való törekvés viszont a társadalom teherbíró képességének a függvénye.

Az energiaszektor meglehetősen tőkeintenzív szektor. A kereslet-kínálat és árak 20-30 évre előrebecslése bizonytalan. Ezért a hosszú távú döntéseket csak közösségi/kormányzati felelősséggel, a tényleges társadalmi szükségletek kielégítésének a szándékával, a szükséges cselekvés időpontjában rendelkezésre álló információk alapján lehet és kell meghozni. Emiatt kényszerült Nagy-Britannia kormánya is, az atomerőmű létesítése érdekében, évtizedekre előre garanciát vállalni az áram árára.¹¹

A kockázatot az ellátásért felelős állam kénytelen vállalni, mivel az ellátásért felelősséggel nem tartozó piaci szereplők azt nem vállalják. Magyarország azért bővíti az atomerőművet, mert nincs más reális alternatíva az ország villamosenergia-ellátására (Enpol2000, 2017).

Környezetvédelmi kérdések

A világméretű közbeszédben, s így a párizsi konferencia propagandájában is, a világot meghatározó gazdasági-politikai erők az éghajlatváltozást az „emberi tevékenység” következményének állították be, mintha az demokratikusan, konszenzussal elfogadott intézkedésekkel megváltoztatható lenne. Ezzel sikerült szétteríteni, személytelenné, megfoghatatlanná tenni a tőke felelősségét az emberi társadalmat valóban fenyegető veszélyek kialakulásáért. Az emberi felelősségnek ez az értelmezése eltereli a figyelmet a valódi okokról.

A nemzetek fennmaradásának egyik feltétele az állampolgárok életfeltételeinek, közte az energiaellátásának biztosítása.

Minden energiatermelés, vagyis energiaátalakítás visszafordíthatatlan, növeli az entrópiát, rombolja a környezetet. Az ember elhasználja, tönkreteszi a világot. Akár filozófiai, akár hitbeli megfontolásból, mindnyájunknak úgy kellene élni, hogy az egész világért is felelősek vagyunk. Másrésztől azonban elsősorban a ránk bízott családunkért, kisebb közösségünkért, nemzetünkért vagyunk felelősek: föl kell nevelni a gyermekeinket. Nem erkölcsös a globális tőke valós céljait leplező „környezetvédelem” ürügyén gyermekeink jövőjére hivatkozni, akik, ha így megy tovább, meg sem születnek. A saját életüket szeretnék az emberek megélni, persze az utódaikra is gondolva. Az lenne erkölcsös, ha a nemzetek erőforrásaikkal arányosan segítenék elő a jó irányú változásokat, a „világproblémák” megoldását. Vagyis a gazdagoknak kellene példát mutatni, s nem a szegényebb országokat zsarolni (Járosi-Héjjas, 2015). A teljes régiókat ellátó központosított rendszerek és piacok kiépülése miatt egyre jobban elhalványul az egészséges félelem, kockázati érzék, amely az ellátás biztonsága iránti komfortérzet és végül a felelősség eltolódásához vezet. Azok az országok, régiók, amelyek a közös megoldásokra támaszkodnak, egyre kiszolgáltatottabbakká válnak, és ezt csak későn vagy egyáltalán észre sem fogják venni.¹²

ÖSSZEFOGLALÁS

A villamosenergia-szektorban az árak növekedése csak későn jelzi a beruházás szükségességét. Amikor a beruházási döntéstől számítva a következő erőmű elindul, már jócskán kialakulnak részleges áramszünetek, korlátozások. Erre több példát is találunk az elmúlt időszak árampiaci történéseiben. Mindegyik esemény eltérő problémából indult, de ugyanaz lett a végeredménye: nagyobb régiókra gyorsan kiterjedő áramki-maradás.

Ez rávilágított arra a tényre, hogy amennyiben kézben akarjuk tartani az ellátás-biztonságot, és ez egyik vezérlő elvünk, akkor léteznie kell egy független szakmai szervezetenek, amely évekkal előre jelzi, hogy mikor kell elindítani egy erőmű tervezését, építését és üzembe helyezését ahhoz, hogy a hasonló jelenségeket elkerüljük.

Nyilván nem mindegy, mit építünk (atom, szén, gáz, víz vagy megújuló), mind-egyiknek eltérő a beruházásiidő-igénye, költsége és a teljesítménye. Fontos megemlíteni, hogy vannak feltételek is, ezek alapján egyáltalán nem biztos, hogy egy adott erőműtípus megépíthető-e, vagy sem. A korlátok egyben behatárolják a megoldási lehetőségeket is. Tehát a beruházásindukció megjelenését követően még legalább 2-3 év az az idő, amit a lehetőségek kutatásával kell tölteni, majd elő kell teremteni az ehhez szükséges forrásokat is. Tapasztalatból mondhatjuk, hogy egy erőmű megépítése – típusától függően – a felmerülés és üzembe helyezés közötti időt tekintve mintegy 7-10 év.

Sajnos az uniós Téli csomag tervezete alapján elmondható, hogy míg a megújuló-energia-technológiák elterjesztését az Unió beárazta, addig az ellátás biztonságának beárazása a mai napig nem történt meg. Kérdéses, hogy a német energiapolitika Eu-

rópára történő erőltetése elviszi-e a tagországokat a falig, és jelentős és súlyos regionális ellátási problémákkal fogunk szembenézni, vagy a kijózanodás esetleg hátrányos gazdasági események nélkül lejátsszódik.

Az ellátás biztonsága kezelésének hiánya súlyos hiba.

Következtetések:

– Nincs energiaunió, az ellátásbiztonságot/felelősséget az uniós szabályozás nem garantálja, annak megteremtése/viselése tagállami hatáskör.

– Az uniós szabályozás gyakorlatilag csak a már megtermelt, beszerzett energia kereskedelmével, a szállító/elosztó infrastruktúra kérdéseivel foglalkozik.

– A rövid távú határköltségre alapozott piaci szabályozás nem biztosítja a szükségessé váló új kapacitások létrehozását.

– Új kapacitások gyakorlatilag csak tagállami garanciával létesülhetnek.

– A kisebb tagállamok energiapolitikai érdekei az EU-bürokrácia dzsungelében nehezen érvényesíthetők, viszont a nagyok által korlátozhatók.

– Az uniós szabályozásnak nem célja az egyes régiók közötti különbségek kiegyenlítése, ezért a nagyok erőfölénye érvényesül.

– Az uniós jogi eszközök nem elégségesek a kisebb tagállamok érdekeinek védelmére.

– A környezetvédelmet a szénmentes/zöldenergia-termelésre egyszerűsítve, a megújulókat indokolatlanul felértékelik, kivonják a piaci szabályozás hatálya alól.

– A szén- és atomerőművek leállítása politikai indíttatású, középtávon az energiaellátás biztonsága csak a fosszilis energiatermelés fenntartásával lehetséges.

– Az emberiség számára szükséges energiát – ha nem csökkenti a fogyasztását – évezredes távlatban, a mai tudásunk szerint, csak az atomenergia tudja biztosítani. Az ehhez szükséges „nyersanyag” rendelkezésre áll.

JEGYZETEK

¹ <https://ec.europa.eu/energy/en/news/commission-proposes-new-rules-consumer-centred-clean-energy-transition>.

² Agency for the Cooperation of Energy Regulators, avagy az Energiaszabályozók Együttműködési Ügynöksége, www.acer.europa.eu/hu/Lapok/default.aspx. Az Ügynökséget a harmadik energiaügyi csomag hozta létre, hogy tovább segítse a villamos energia és a földgáz belső energiapiacának megvalósítását. Az ACER hivatalosan 2011 márciusában kezdte meg működését, a szlovéniai Ljubljanában található székhellyel. Az európai energiaszabályozók közötti együttműködést támogató független európai struktúra révén biztosítja, hogy a piaci integráció és a szabályozási keretek harmonizálása az uniós energiapolitikai célkitűzések keretei között valósuljon meg. Ezek a célkitűzések az alábbiak megteremtését szolgálják: egy versenyképesebb, integrált piac, ahol a fogyasztóknak több választási lehetősége van; egy hatékony energetikai infrastruktúra, amely garantálja az energia határokon átnyúló, szabad mozgását és az új energiaforrások szállítását, ezáltal növelve az ellátás biztonságát az uniós vállalkozások és fogyasztók számára; egy ellenőrzött, átlátható energiapiac, amely a fogyasztóknak garantálja a tisztességes, a költségeket tükröző árakat, és megakadályozza a visszaéléseket. Az ACER tehát központi szerepet játszik az egységes energiapiac megteremtésében!

³ Az áramimport mértéke pl. Magyarország esetében éves átlagban 2016-ban már jóval meghaladta a 30%-ot, az ára éppen a paksi atomerőmű által termelt áram ára felett volt. Ez azt jelenti, hogy míg a magyar árampiacon a paksi áram szinte teljes mértékben elkel, addig pl. a lignit- vagy gázalapú ter-

melésre berendezkedett erőművek termelését az import korlátozza, egyúttal drágábbá is teszi, mert a kihasználtságuk is csökken. Így lassan a hazai erőműpark is tönkremegy, leépül, megszűnik. És valahol itt sérül az ellátás biztonsága és a nemzeti szuverenitás. Hasonló folyamatot tapasztalhattunk pl. a hazai cukorgyárak nyugat-európai piaci szereplők által levezényelt tönkretétele kapcsán: 12 hazai gyárat tettek tönkre és szereltek le, és mióta elhalt a hazai cukoripar, azóta a cukor ára a háromszorosára növekedett, csak külföldi szállítótól szerezhetjük be a terméket. A mezőgazdaság részére okozott kárról nem is szólva. Csak a magyar ugarra van szükség...

- ⁴ Graham Weale angol származású professzor évtizedek óta Németországban él, angol létére ott is telepedett le. Elmondása szerint azért, mert „Németország Európa közepe és gazdasági motorja, így a legérdekesebb kutatási célterület a közgazdászok részére is”. Kutatási területe az energiapiacok átalakításának vizsgálata. Az RWE AG (a legnagyobb német energiaszolgáltató) igazgatóságának kilenc évig volt tagja. Dolgozott az ExxonMobil, a Deloitte cégeknél. Tagja az Európai Bizottság energiapiacok átalakításával kapcsolatos szakmai tanácsadó testületének, az Energy Transition Commissionnek (Energiapiacok Átalakítási Bizottsága). Gyakorlatilag közvetlenül szemlélte a Téli csomag fejlődését, így a szakmai véleményének kialakítására volt elegendő ideje és anyaga. Hosszabb ideje német állampolgárként pedig kifejezetten érdekes megismerni a német villamosenergia-piac és az Energiewende működéséről kifejtett véleményét.
- ⁵ Blackout: Az országos hálózat teljes összeomlása, a hálózat legjelentősebb üzemzavari eseménye, amelyre hazánkban már volt példa 1985 telén. Két nap kellett a hálózat felépítésére a téli hideg időjárásban. Hasonló esemény volt Kaliforniában és a New Yorkban bekövetkezett sötét éjszakák időszakában.
- ⁶ Central Europe Energy Partners, vagyis Közép-európai Energiapartnerség.
- ⁷ CEEP' Position Paper on the Regulation and the Directive on the internal market in electricity and the revision of the RES Directive.
- ⁸ „We highlight however that the rapid economic growth necessary to catch up with the EU's average GDP remains the priority for the most of Central European countries...”
- ⁹ A hurokárámok káros hatása már 2010 környékén érzékelhetővé vált a V4-ek piacain. A jelenség lényege, hogy a Németország északi részein működő szélerőművekben termelt áram nem tud eljutni az országon belül a déli energiafogyasztó ipari régióba, csak a szomszédos országokon keresztül. Nincs és nem is tudnak létesíteni ilyen nagyfeszültségű átviteli gerincvezetéseket Németországban belül. Ez azt jelenti, hogy Németország más országok hálózati kapacitását használja a saját céljaira. Viszont azt is jelenti, hogy amikor egy országnak szüksége lenne többlet-villamosenergiára, akkor ahhoz külföldi piacokról esetenként nem tud hozzájutni, mert a német áramok lefoglalják az átvitelre alkalmas és képes keresztmetszetet. A németek ezért a külső „szolgáltatásért” semmilyen ellentételezésre nem hajlandóak, ami további vita tárgyát képezi az érintett nemzeti hatóságok és a piacot szabályozók között. A német hurokárámok a magyar árampiacon is mérhető hatással voltak/vannak.
- ¹⁰ A Francia Tudományos Akadémia energetikai bizottságának 2017. április 19-ei elemzése. www.academie-sciences.fr/pdf/rapport/lpdv_190417.pdf.
- ¹¹ Az Unióban kettős mérce érvényesül: a brüsszeli bürokrácia Cameronnal nem mert ujjat húzni. Az energiapolitikai diszkrimináció csak egyik megjelenési formája a kettős mércének nevezett gyakorlatnak. Magyar nyelvünk szerint ez hamisságot jelent. A többi válságjelhez (kétsebességes EU, migránsválság) hasonlóan ez is az Unió szétértékelésének jele. A látszategység propagandája mögött egyre inkább az „egyenlőbbek” diktatúrája bontakozik ki, ami az EU végét jelentheti. A gyengébb tagállamok hosszú távú fennmaradását csak a nemzetállamok kormányainak felelős politizálása biztosíthatja.
- ¹² Belgium több alaperőmű létesítésére alkalmas telephelye mára a francia EDF tulajdonába került, és a szomszédos Franciaországból komoly villamosenergia-importra szorulnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Enpol2000 (2017): *A paksi bővítés egységes irányítást igényel*. Az Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása. <http://enpol2000.hu/dokumentumok/allasfoglalasok/article/67-%C3%8111%C3%A1sfoglal%C3%A1sok%20/610-a-paksi-bovites-megvalositasa-egyseg-es-iranyitastigenyel>.

- Járosi Márton – Héjjas István (2015): Klímavédelem helyett ökológiai megtérés. *Magyar Nemzet*, 2015. július 20. www.enpol2000.hu/szakmai-keres/klimavedelem/article/Szakmai%20keres%C5%91/30-KI%C3%ADmav%C3%A9delem/524-klimavedelem-helyett-okologiai-megter-es.
- NFM (2012): *Nemzeti Energiastratégia 2030*. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium. <http://2010-2014.kormany.hu/download/4/f8/70000/Nemzeti%20Energiastrat%C3%A9gia%202030%20teljes%20v%C3%A1ltozat.pdf>.
- Szergényi István (2015): *Energia, civilizáció, szintézisigény*. Typotex Kiadó, Budapest, 2015, www.enpol2000.hu/component/resource/article/3-Aktu%C3%A1lis/536-energia-civilizacio-szintezisigénykonyvbemutato.